

Mgr. Nina ZEMANOVÁ

OSUDY NĚMECKY MLUVÍCÍ POŠUMAVSKÉ ŠLECHTY PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií

Praha 2019

Posudek oponenta dizertační práce

I) Stručná charakteristika práce

Cílem dizertační práce je komparace osudů tří vybraných osob šlechtického původu z oblasti Pošumaví: Josefa prince Windischgrätze, Ottomara šlechtice Pelikana a Georga Heintschela šlechtice von Heinegg se zvláštním zřetelem na jejich osudy po roce 1945. Společným jmenovatelem těchto jedinců byla skutečnost, že sice byli šlechtického původu, všichni však stáli na hranici mezi šlechtickou a měšťanskou společností. Windischgrätz pocházel z morganatického svazku, Pelikan a Heitschel patřili mezi novou šlechtu nobilitovanou až za vlády Františka Josefa I. Všichni se také hlásili k německé národnosti (resp. k německému jazyku) a nedisponovali příliš velkým pozemkovým majetkem. Jádrem práce spočívá v líčení poválečných osudů zmíněných jedinců s tím, že se autorka nevyhýbá ani zachycení jejich života v předválečném a meziválečném období.

II) Stručné zhodnocení práce

Jedná se o originální a zcela původní studii vycházející primárně z důkladného studia archivních materiálů. Tematicky se vztahuje k dějinám 20. století a k vývoji elit s jasným přesahem do sociální a nacionální proměny Čech v průběhu konce 30. a 40. let 20. století. Nedostatky v práci jsou spíše marginálního charakteru, na několika místech bych ale v případě vydání doporučoval intenzivnější zásah. Z drobnějších vad jde zejména o překlepy a nepřesnosti ve jménech: např. místo Klement Kerssenbrock správně Korff-Schmiessing-Kerssenbrock (s. 30), u rodu Pelikanů je nejednotnost při psaní jmen Othmar/Ottomar. V případě držby velkostatku Velhartice J. Windischgrätzem by bylo zajímavé zmínit, jakým způsobem byl dělen mezi dědice výnos z velkostatku a náklady na opravu zámku. (s. 42) Důvodem přesídlení manželů Windischgrätzových mohlo být intenzivní bombardování Hamburku. (s. 44). V případě dalších osob šlechtického původu – Schreiner, Lumbeho a Skramlíka – by bylo zajímavé uvést data a důvody nobilitací. (s. 45). Liechtensteinové neměli švýcarské, ale lichtenštejnské občanství. (s. 63). Velmi zajímavé by bylo objasnit, jak došlo

k tomu, že si Windischgrätz po roce 1950 „odvezl několik vagonů osobních věcí“. (s. 73) Jde o naprosto neobvyklou záležitost. Nejasný je podle mého názoru i příbuzenský vztah jednotlivých linií rodu Pelikánů (s. 84), byť zde se autorka opírá o genealogické almanachy. Nacistická moc nikdy neumožnila užívání šlechtických titulů v Rakousku ani Sudetech. Jejich nošení bylo umožněno jen výnosem vlády Protektorátu Čechy a Morava. (s. 123).

Z důležitějších úprav bych v případě vydání studie v úvodu uvítal podrobnější zdůvodnění výběru jednotlivých osobností. Informace, že jde o tři šlechtice, je vzhledem k jejich sociálně zcela odlišnému původu nedostatečná. V případě rozboru majetkové základny by si zasloužil větší pozornost rozbor pozemkové reformy, zejména podíl mezi ornou a jinou půdou a průmyslové podniky na velkostatkách. Spíše bych se domníval, že byli postiženi dávkou z majetku a z přírůstku na majetku (1920). U Heintschela pak mám nejasnost ohledně jeho velkostatku Kojšice. Ve schematismu z roku 1891 je totiž jako majitel uveden rytíř Forster, další majitele jsem pak nedohledal. Rozloha tohoto statku pak byla na hranici stanovené zákony o pozemkové reformě (orná půda 176 ha, celková rozloha 240 ha).

Podrobnější zmínku by zasloužilo uvalení nucené správy na Pelikánův velkostatek v Sudetech. K takovým krokům po Mnichovu obvykle nedocházelo, velkostatky byly většinou jen administrativně rozděleny.

V případě vydání knihy bych také doporučil více rozebrat otázku kolaborace osob německé národnosti – tedy zda se dá v případě těchto osob hovořit o kolaboraci (zejména pokud byli říšskoněmeckými občany) či nikoli. Ozdrojovat je třeba informaci, že Heintchel roku 1942 vystoupil z NSDAP, protože tato věc nebyla vůbec obvyklá (či spíše bych řekl zcela mimořádná). Je zde odkaz na MLS, není však jasné, zda tato skutečnost potvrzena v Bundesarchivu. Nejsm si také jist, zda se u Pelikana dá hovořit o odporu, nebo spíše o jisté pasivní rezignaci vůči nacistické moci.

III) Zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1) Struktura argumentace:

Práce má logickou strukturu, jejíž podobu představuje autorka v úvodu. Zde stručně charakterizuje obsah čtyř kapitol, které jsou logicky členěny. První (úvod) shrnuje a rozebírá v celkem třech podčástech metody a nastolené otázky, druhá přináší informace o základní literatuře na téma dějin šlechty ve 20. století v České republice, třetí se pak pokouší o rozbor a vymezení základních pojmů (kolaborace a kolaboracionismus versus odboj). Kromě

biografické metody, která představuje základní osu celé studie, jde o mikrohistorii, kdy se snaží na příkladu vybraných jedinců shrnout vývoj vybrané skupiny na zmíněném území (Pošumaví). Otázky jsou formulovány logicky a autorka se snaží na ně najít odpověď (což samozřejmě není zcela snadné a v některých případech vzhledem k absenci pramenů, jak sama uznává, téměř nemožné). Ve druhé kapitole autorka rozebírá právní a sociální postavení české (československé) šlechty v první polovině 20. století s těžištěm po roce 1918.

Hlavní těžiště práce pak představuje kapitola třetí, která ve třech částech zachycuje osudy zmíněných tří šlechticů. Jedná se o biografie jednotlivých osob rozčleněných podle stejného schématu do pěti podkapitol. Čtvrtá kapitola se pak pokouší o komparaci životů zmíněných jedinců a pátou kapitolu představuje závěr. Na konci práce je pak připojen obligátní seznam pramenů a literatury zajímavě rozšířený o prvek orální historie (vzpomínky několika osob na jednotlivé šlechtice).

2) Formální úroveň práce:

Jednotlivé části práce na sebe logicky navazují. Výklad je přehledný, byť na několika místech (velmi vzácně) je text stylisticky velmi komplikovaný. To ovšem není vada, kterou by nebylo možné při korekturách odstranit. Formální úroveň práce je vysoká.

3) Práce s prameny a literaturou:

Práce vychází z důkladného studia rozsáhlého archivního materiálu i ze schopnosti využít metody orální historie. Práce s archivními prameny je velmi rozsáhlá a kromě „velkých“ archivů (Archiv bezpečnostních složek, Státní oblastní archivy, Vojenský historický archiv), se jedná i soukromé archivy. Za zmínku stojí rovnováha mezi textem a poznámkami i kvalitní vědecký aparát.

4) Vlastní přínos:

Hlavní předností studie je fakt, že autorka využívá primárně archivních, dosud zčásti neznámých pramenů. Jejich rozsah odpovídá zaměření práce a už samotný fakt, že se našel někdo, kdo by se do tak obtížného a závažného úkolu pustil, je možné označit za velmi přínosný. Autorka navíc nešla lehkou cestou, kdy se na místo biografie jedné osoby pokusila o komparaci životních osudů tří jedinců alespoň částečně srovnatelného sociálního postavení.

IV. Dotazy k obhajobě

Podle jakého klíče jste postupovala při výběru jednotlivých osobností?

Lze vysledovat v poválečném vyšetřování MLN předpojatost vůči těmto osobám, nebo pokládáte jejich postup za objektivní?

V. Závěr

V případě publikování práce, kterou považuji osobně za žádoucí, doporučuji odstranit výše zmíněné drobné nedostatky. Práce však splňuje nároky kladené na práci dizertační, a proto ji doporučuji k obhajobě.

V Úvalech 29. listopadu 2019

prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.
Ústav světových dějin
Filozofická fakulta
Univerzita Karlova